



DEEL 1

Hoofdstuk 1

Hoofdstuk 2

Hoofdstuk 3

Hoofdstuk 4

DEEL 2

Hoofdstuk 5

Hoofdstuk 6

Hoofdstuk 7

Hoofdstuk 8

Hoofdstuk 9

Hoofdstuk 10

Algemene inleiding 4

GRONDBEGINSELEN VAN DE ETHIEK

Wat is ethiek? 5

Bezit onze moraal universele geldigheid? 11

Ethische theorieën 14

Moraal en levensbeschouwing 27

SPECIALE ETHIEK: VOORBEELDEN

Inleiding: het begrip 'speciale ethiek' 30

Speciale ethiek: mens en techniek 31

Speciale ethiek: euthanasie 36

Speciale ethiek: man en vrouw 46

Speciale ethiek: de doodstraf 53

Speciale ethiek: de verzorgingsstaat 64

Over de ethische werkwijze 68

Begrippen 71

Wanneer je in alle voorlopigheid een ethisch oordeel velt over de moraal en stelt dat moraal A de voorkeur verdient boven moraal B, kun je - zo hebben we gezien - aan een belangrijke vraag niet voorbijgaan: op grond waarvan noem je een bepaalde houding of handeling moreel juist en een andere niet? Concreet: waarom precies noemen de meeste mensen liegen moreel verwerpelijk en de waarheid spreken moreel juist? Het is belangrijk hierbij stil te staan, want het antwoord op deze vraag heeft invloed op het wel of niet toekennen van een voorkeurspositie aan een moraal. Ethische theorieën brengen een systeem aan in de vele waarden en normen die mensen belangrijk vinden. Ethische theorieën geven antwoord op de vraag waarom wij sommige zaken waardevol vinden en wijzen op fundamentele ideeën die achter waarden en normen schuilgaan. Door één van deze ideeën als uitgangspunt te nemen, komt een ethische theorie tot een samenhangend antwoord op de vraag waarom uiteindelijk iets goed is. Zo dadelijk komen drie theorieën aan bod. De ideeën die ze centraal stellen luiden achtereenvolgens:

- het *gevolg* van de handeling (vergelijk paragraaf 1)
- het *karakter* van de handeling (vergelijk paragraaf 2)
- de *deugd* (vergelijk paragraaf 3)

Paragraaf 1 De gevolgenethiek

1.1 Inleiding

De gevolgenethiek vindt dat bij de morele beoordeling van een handeling alleen de gevolgen van die handeling tellen. Daarbij moeten positieve en negatieve gevolgen met elkaar verrekend worden. Maar wat is dan een positief en een negatief gevolg? Het utilisme, een belangrijke variant van de gevolgenethiek, zoekt het antwoord in het nut: positief is wat nuttig is, negatief wat onnuttig is. Het woord 'utilisme' komt oorspronkelijk uit het Latijn maar je herkent het waarschijnlijk wel aan het Engelse 'utility' dat nuttigheid of nut betekent.

1.2 De ethiek van Jeremy Bentham

De Engelse utilist **Jeremy Bentham** (1748-1832) dacht bij nut vooral aan aangename ervaringen en bij onnut aan lijden. Bij de afweging van aangename ervaringen en lijden dient ook het wel en wee van dieren betrokken te worden. Ook dieren kunnen lijden, aldus Bentham, en daarom is ook het lijden van dieren moreel relevant bij de afweging van positieve en negatieve gevolgen van een daad. Bentham was de eerste echte voorvechter van dierenrechten en zijn tijd op dit punt ver vooruit.

Bentham protesteerde met zijn benadering tegen de ridicule moraal en het idiote strafrecht van zijn tijd. Zo was bijvoorbeeld wettelijk geregeld hoe man en vrouw zich in bed dienden te gedragen en kon bij een overtreding hiervoor de doodstraf worden uitgesproken. Die doodstraf bestond trouwens voor honderden vergrijpen. Bentham vond het belachelijk dat iemand gestraft werd die met zijn daad niemand leed had berokkend: als niemand wordt geschaad, wat is daar dan moreel mis aan? vroeg hij zich af. Zijn morele basisregel luidde als volgt: een daad moet moreel beoordeeld worden op grond van het vergroten of verkleinen van het geluk van degenen wier belang bij de daad in het spel is. Geluk of welzijn is voor het utilisme de belangrijkste waarde. Mensen dienen zich in hun handelen op die waarde te richten; wanneer dat het geval is, kan gesproken worden van moreel goed handelen.

Wanneer je ziet dat er iets staat te gebeuren dat leed kan veroorzaken, heb je de ethische plicht om het te voorkomen.

Aan de hand van de utilistische benadering kun je praktische vraagstukken oplossen zoals de vraag of een bestaande luchthaven mag worden uitgebreid of dat een nieuwe autosnelweg dient te worden aangelegd. Een utilist gaat dan als volgt te werk.





Allereerst bekijkt hij welke partijen als belanghebbenden bij het project betrokken zijn: wie lijdt er schade en wie heeft er voordeel? De schade of het voordeel kan bijvoorbeeld te maken hebben met economie (nieuwe banen of juist banenverlies) maar ook met milieu (geluidsoverlast, uitlaatgassen). Wanneer het totale welzijn van alle betrokkenen naar verwachting toeneemt, kunnen de plannen in werking worden gesteld.

1.3 Peter Singer

De Australische filosoof **Peter Singer** is een van de bekendste utilistische denkers van dit moment. Op de vraag 'wat is goed?' antwoordt hij dat dit bestaat in het afwenden van lijden. Voor hem is het daarom van belang om zo te handelen dat zoveel mogelijk mensen en dieren zo min mogelijk lijden. Als je een kind ziet verdrinken in een zwembad en je moet in je beste pak het water in om het te redden, zou je dan aan de kant blijven staan? Natuurlijk niet. Waarom laten we dan zoveel mensen onnodig sterven en waarom delen we onze rijkdom niet met hen die onder de armoedegrens leven? Voor het eerst in de geschiedenis verkeren we in de positie de extreme



armoede in de wereld te beëindigen: we zijn welvarender dan ooit en de vooruitgang op het gebied van technologie en gezondheidszorg is ongeëvenaard. De levens van ontelbaren die in armoede leven kunnen gered worden, met een geringe inspanning. En dat dit niet alleen in het belang is van de armen, maar ook van de rijken. Singer roept dan ook iedereen op om minstens 5 procent van zijn inkomen aan armoedebestrijding te geven. Om maximaal geluk te bereiken moet je niet teveel geld aan mensen vragen: ze zullen dan minder snel geneigd zijn geld te geven.

1.4 Kritische vragen

Bij het utilisme kunnen kritische vragen gesteld worden. Hier volgen er twee.

- Doordat het utilisme spreekt over een saldo aan geluk kan dit tevens inhouden dat een minderheid mogelijk ongelukkiger wordt; in het voorbeeld van de uitbreiding van het vliegveld kun je denken aan mensen die lijden onder geluidsoverlast en stank.
- Het utilisme van Bentham kent maar één maat: geluk. Geluk en ongeluk moeten van dezelfde orde zijn; ze moeten langs dezelfde meetlat gelegd worden. Anders gezegd: bepaalde hoeveelheden geluk moeten verrekend worden met bepaalde hoeveelheden ongeluk. Maar zijn geluk en ongeluk wel altijd inwisselbaar? En kun je niet heel verschillende soorten geluk onderscheiden? Kun je die soorten geluk steeds kwantificeren? Kun je verschillende soorten geluk en ongeluk bij elkaar optellen en van elkaar aftrekken? Kun je het geluk van mooie muziek verrekenen met tandpijn?

Opdracht 12

Maak duidelijk waarom de oproep tot armoedebestrijding van Peter Singer een utilistische redenering is.

Opdracht 13

Stel je bevindt je in het volgende afschuwelijke morele dilemma. Iemand is voornemens twintig onschuldige kinderen dood te schieten. Nu zegt hij tegen jou: ik zal dat niet doen als jij één van die twintig doodschiet. Ga ervan uit dat degene die de belofte doet zich aan zijn woord zal houden en sluit andere opties om aan dit dilemma te ontkomen uit.